

نقد دوییتی‌های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

دکتر فریده داودی مقدم، دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شاهد

عباس مهری آتیه، پژوهشگر، منتقد و شاعر گیلانی

چکیده

نقد بوم‌گرا یکی از نقدهای جدید در حوزه ادبیات است که در آن ادبیات در یک سو و محیط زیست در سوی دیگر قرار دارد و موضوع آن موضوعی میان‌رشته‌ای است که برخلاف معمول در سایر رویکردهای نقد، مطالعه‌ای میان رشته‌ای در علوم تجربی و علوم انسانی به شمار می‌رود. مباحثی که در این رشته مطرح می‌شود، آمیزه‌ای از مباحث مادی (در اکولوژی) و مسائل معنوی است که هر دو یک هدف را دنبال می‌کنند و آن کمک به حفظ و بقای انسان است. در این نوع نقد، گاه ادبیات به ابزار اقناع درونی و انگیزش عاطفی برای حفاظت از محیط زیست تبدیل می‌شود. این کار، از طریق بیان غیر مستقیم و غیرشعاری شعر و استعاره‌های پنهان در این نوع شکل می‌گیرد. شیون فومنی از شاعران بنام سرزمین سبز گیلان است که تشخیص زبانی او مربوط به گزینش لطیف‌ترین واژه‌های رایج و بوم‌گرایی است که از عناصر سبکی او به شمار می‌رود، این تشخیص اندیشگانی و زبانی، شاعر را با محیط خویش و مخاطبان بومی پیوند می‌دهد. از این رو، این پژوهش، به روش توصیفی تحلیلی به نقد و تحلیل دوییتی‌های گیلکی شیون فومنی با توجه به اهداف و زاویه دید نقد بوم‌گرا می‌پردازد.

کلمات کلیدی: نقد بوم‌گرا، شیون فومنی، دوییتی گیلکی، محیط زیست.

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

مقدمه

نقد بوم‌گرا مربوط به دهه ۱۹۸۰، آخرین زمینه مطالعات ادبی است و مستقیماً به ما در جایگاه موجودی انسانی و محیط زیست مربوط است و بر خلاف نقدهای گذشته که اهمیت چندانی به محیط فیزیکی داستان یا در کل به محیط زیست داده نمی‌شد، نقد بوم‌گرا سعی می‌کند با تغییر نگرش به طبیعت از طریق فرهنگ و ادبیات به تغییر در اوضاع بحرانی محیط زیست موفق شود. نقد بوم‌گرا موجب می‌شود که ما به موضوعی که باید درباره آن بیندیشیم، بیندیشیم. منتقدان بوم‌گرا دیگران را تشویق می‌کنند که به طور جدی درباره ارتباط میان طبیعت و انسان بیندیشند. درباره چگونگی زیباشناختی و اخلاقی که بحران محیط زیست به وجود آورده است. درباره این موضوع که زبان و ادبیات چگونه ارزش‌ها را به مفاهیم بومی ژرف منتقل می‌کنند.

پیشینه تحقیق

برخلاف بسیاری از شاخه‌ها و موضوعات نقد ادبی، درباره نقد بوم‌گرا پژوهش اندک است. «اکوکریتیسزم» از داوود عمارتی مقدم که در معرفی کتاب مهم **گوارد** در این زمینه است، از نخستین مقالات در این حوزه است که مؤلف با بررسی دگرگونی‌های تاریخی اکوکریتیسزم، خواننده را به کلیدی‌ترین استعاره‌های موجود در این حوزه از قبیل آلودگی زمین آشنا می‌کند. نگرش گرارد انتقادی است و میزان ایدئولوژیک بودن هر یک از مفاهیم و جریانات خاص اکوکریتیسزم را نشان می‌دهد. دیگری مقاله «درآمدی بر بوم‌نقد» از مسیح ذکاوت، این مقاله در-آمدی است بر پیشینه، فرآیند پیدایش، مبانی و روش‌شناسی بوم‌نقد. «جنبشی میان رشته‌ای بین دو حوزه محیط زیست و ادبیات» از محمد ناصر مودودی.

مقاله نقد بوم‌گرا رویکردی نو در نقد ادبی از دکتر زهرا پارسا پور در معرفی نقد بوم‌گرا. از همین نویسنده و دکتر حبیبی دو مقاله در همایش نقد ادبیات داستانی در اسفند ۹۲، به ترتیب به نام آنتروپی در طبیعت و جامعه در داستان گیله مرد، و بررسی بوم‌گرایانه با شبیرو محمد دولت آبادی ارائه شده است. همچنین کتاب‌هایی با عنوان‌های نقد بوم‌گرا و درباره نقد بوم‌گرا از زهرا پارسا پور در این زمینه قابل توجه است.

نقد دویستی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

درباره نقد بوم گرا

ویژگی های خاصی که نقد بوم گرا را از سایر مکاتب نقد متمایز می کند، این است که سایر جنبش ها در عرصه نقد برای رسیدن به عدالت سیاسی و اجتماعی تلاش می کردند؛ در حالی که تعدادی از منتقدان بوم گرا بر این باورند که آنچه در این اقدام مهم نظر دارند رفاه و زندگی بهتر نیست، بلکه در نهایت بقای بشر است. اگر بخواهیم تمام حرفمان را در اهمیت نقد بوم گرا در یک جمله خلاصه کنیم، خواهیم گفت نقد بوم گرا مهم تلقی می شود، زیرا جهان فیزیکی برای ما مهم است. (پارساپور، ۱۳۹۲: ۱۰۰).

نقد بوم گرا مرتبط و وابسته بودن طبیعت و فرهنگ، به خصوص ساخته های فرهنگی زبان و ادبیات را موضوع بحث خود قرار می دهد؛ از این رو به حوزه زبان نیز مربوط می شود. نقد بوم گرا برخلاف سایر انواع نقد از نقطه نظر خاصی به ادبیات نمی نگرد، «بلکه مشغولیت های منتقدان بوم گرا با ادبیات محیط زیستی، طیف وسیعی از نقطه نظرهای سنتی، پسا ساختار گرای و پسا استعماری را آشکار می سازد» (همان: ۱۰۱).

نقد بوم گرا که پاسخ دیر هنگام علوم انسانی به ضرورت های جنبش های زیست محیطی در دهه های ۱۹۶۰-۱۹۷۰ بود، در اوایل قرن بیست و یکم به حوزه های متعدد مطالعاتی از جمله مطالعات مربوط به فلسفه محیط زیست، تاریخ محیط زیست و تا حدودی مطالعات مربوط به مکان و فضا و چشم اندازهای طبیعی مربوط می شود. (همان: ۹۸). کار بوم منتقدان چیست؟

- ۱- بازخوانی آثار ادبی اصلی یا دیدگاهی بوم محور، با توجه به باز نمود جهان طبیعت.
- ۲- گسترش کاربرد دامنه ای از مفاهیم بوم محور یا به کارگیری آنها برای اموری غیر از جهان طبیعت؛ مفاهیمی همچون رشد و انرژی، توازن و عدم توازن، هم زیستی و مشارکت، ادامه پذیر بودن و مداوم نبودن استفاده از انرژی و منابع.
- ۳- تاکید ویژه بر نویسندگانی که طبیعت را به عنوان بخش اصلی موضوع خود مطرح می کنند، مانند تعالی گرایان امریکایی، رماتیک های بریتانیایی، اشعار جان آثار توماس هاردی و شعرهای جورجی اوایل قرن بیستم.

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

- ۴- توسعه دامنه اعمال نظریه نقد ادبی، با تاکید جدی بر واقعیت نگاری‌های مرتبط، به ویژه مطالب انعکاسی مکان‌نگارانه نظیر مقالات، سفرنامه‌ها، خاطرات، ادبیات محلی.
- ۵- روی گردانی از «برساختگی اجتماعی» و «جبر زبانی»، نظریه‌های ادبی غالب (با تاکید آنها بر برساختگی زبانی و اجتماعی جهان خارج) و در عوض تاکید بر ارزش‌های بوم محور همچون مشاهده دقیق، مسئولیت‌پذیری اخلاقی جمعی و [توجه به] حق و حقوق جهان‌ورای انسان. (پارساپور، ۱۳۹۲، ب، ۳۱).

در حقیقت اثر ادبی با دو سؤال بزرگ روبه‌روست:

۱. محیط زیست و طبیعت در شکل‌گیری هر اثر ادبی چه نقش یا نقش‌هایی بازی می‌کند؟
۲. هر اثر ادبی چه دیدگاه و رویکردی نسبت به محیط زیست ارائه می‌دهد و شاید در عبارتی روشن‌تر بتوان این‌گونه پرسید که محیط زیست در این اثر ادبی خاص چگونه منعکس شده است؟ (همان: ۱۰۳).

با توجه به موضوع نقدبوم‌گرا، طبیعی است که تأکید ناقدان این رویکرد بر محیط طبیعی باشد، نه محیط مصنوعی. از این رو برای روشن‌تر شدن بحث از اصطلاح موقعیت فیزیکی^۲ استفاده می‌کنند. با این توضیحات استفاده از این اصطلاح در مبحث ادبیات و محیط زیست، بی‌شک شامل محیط زیست طبیعی و طبیعت نیز می‌شود. (همان: ۱۰۴).

نقدبوم‌گرا با بیان بدهکاری فرهنگ به طبیعت، کره‌خاکی را به یاد می‌آورد. منتقدان بوم‌گرا، با اعتراف به نقش زبان در شکل‌دهی دیدگاه انسان‌ها نسبت به این جهان، به دنبال بازگرداندن اهمیت به خارج از متن هستند. به ویژه آنکه سعی می‌کنند تا جهان طبیعت مافوق بشر را دوباره ارزش‌گذاری کنند؛ جهانی که برخی متون و سنت‌های فرهنگی، ما را برای شرکت در آن فرامی‌خوانند. (همان: ۴۸).

"این ارزش‌گذاری مجدد طبیعت‌انگاری، یا به صورت گسترده‌تر، «ادبیات زیست‌محیطی» سومین روشی است که طی آن، نقد بوم‌گرا آثار موفق را بازخوانی می‌کند. بر اساس لیستی که لورنس بوئل^۳ عرضه کرده است، یک اثر زیست‌محیط محور باید ویژگی‌های زیر را داشته باشد:

^۲-Physical setting

^۳-Lawrence Buell, ۱۹۹۵:۷-۸

نقد دویستی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

- ۱- طبیعت غیر انسانی در آن صرفاً به عنوان قالب حضور ندارد، بلکه حضور دارد تا نشان دهد تاریخ بشر و تاریخ طبیعت به هم تنیده و وابسته‌اند.
- ۲- سود و منفعت انسانی تنها سود و منفعت قانونی نیست.
- ۳- مسئولیت انسان نسبت به محیط زیست، جزئی از چارچوب اخلاقی متن است.
- ۴- از بعضی جهات محیط زیست به عنوان یک فرآیند نه به عنوان یک امر ثابت و معین، حداقل به صورت تلویحی، در متن نهفته است. (همان: ۵۵).

درباره شیون فومنی

شیون فومنی (میر احمد سید فخری نژاد) از شاعران محبوب و مشهور شمال در سال ۱۳۲۵ ه. ش در شهرستان فومن دیده به جهان گشود. او تحصیلات ابتدایی و سه ساله خود را در رشت سپری کرد و بعد از آن به کرمانشاه کوچ کرد و سه ساله دوم دبیرستان را تا اخذ دیپلم طبیعی -۱۳۴۵ در آنجا گذراند.

شیون در سال ۱۳۴۶ وارد سپاه دانش در طارم زنجان شد و یکسال بعد به استخدام اداره آموزش و پرورش استان مازندران درآمد و در سال ۱۳۴۸ وارد زندگی زناشویی شد در کوچی عهده‌دار مدیریت و تدریس در یکی از مدارس فولادمحله ساری گشت و تا سال ۱۳۵۱ با تمام مشکلات دست و پنجه نرم کرد و عاشقانه به رسالت خود که همانا تعلیم و تربیت بود پرداخت و پس از آن نیز در دیگر نقاط گیلان به این شغل شریف باز هم ادامه داد. او در سال ۱۳۷۴ مبتلا به بیماری نارسایی کلیه شد و یک سال بعد برای درمان این نارسایی به وسیله دیالیز به تهران کوچ کرد و در همین سال با توجه به درد بی‌شمار موفق به اخذ فوق دیپلم (تجربی) از دانشگاه تربیت معلم گشت. شیون در سال ۱۳۷۶ ه. ش پس از سال‌ها تدریس و تعلیم و تربیت فرزندان این خاک طربناک بازنشسته شد. او در شهریورماه ۱۳۷۷ پس از یک دوره بیماری مزمن کلیوی و انجام پیوند کلیه در یکی از بیمارستان‌های تهران روی در نقاب خاک کشید. آرامگاهش در بقعه سلیمانداراب رشت بنا به وصیتش در کنار سردار بزرگ میرزا کوچک جنگلی است.

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

آثار ادبی و هنری شیون فومنی

شیون فومنی یکی از شاعران نیرومند زمان ما بود که وی را باید شاعر دو زبانه نامید. به طور کلی شاعران دو زبانه هم در عوام و مردم منطقه خود رسوخ می‌کنند و هم در گستره ملی جایگاه ویژه می‌یابند.

شیون فومنی به عنوان یکی از شاعران موفق دو زبانه در حوزه شعر محلی و بومی گیلکی را که داشت در محاق فراموشی قرار می‌گرفت، سینه به سینه تا آنسوی مرزهای کشورمان اشاعه و ارائه نمود و جاودانه گشت و از سوی دیگر در حوزه شعر فارسی با انتشار مجموعه‌های شعر فارسی و ارائه قالب‌های معمول و مرسوم شعر فارسی از شاعران تأثیر گذار و توانای شعر معاصر به شمار می‌رود. علاوه بر این‌ها، ترانه سرایی یکی از جنبه‌های ادبی و هنری شیون است که با مهارت، چیرگی و تسلط بر موسیقی، آواها و ملودی‌های محلی و فارسی از وی به عنوان موفق‌ترین شاعر ترانه سرا شناخت که در این حوزه، ترانه‌های متعددی از وی به وسیله خوانندگان نامور خوانده شده است. شیون در کنار شعر گیلکی و شعر فارسی فعالیت‌های پر دغدغه‌ای در سایر حوزه‌های ادبی داشته است؛ از آن جمله: شعر و ادبیات کودکان، قصه، داستان کوتاه و فیلمنامه (سناریو) از دیگر آثار ارزشمند اوست که طبعاً برخی دیگر از توانایی‌های وی به شمار می‌رود.

غزل‌های شیون، شیوه تخیل و مضمون‌پردازی شاعران سبک هندی، تشبیهات، استعارات، تصاویر و زبان امروزی همراه با تمثیل، ترکیب‌سازی، مضمون‌یابی و پارادوکس‌های زیبایی را در خود دارد که البته همه این‌ها در کنار عناصر بومی و چه با اصطلاحات و ترکیبات زبانی گیلک، همانند: این سفر (این دفعه)، وعده خلافی، خرسخواری، تن شده، چموش پا تاوه و ... به واقع دیده می‌شود که کلمات را به راحتی دستکاری می‌کند و با آنها فضای تخیلی می‌سازد.

در غزل‌های او حتی قافیه‌ها بسیار طبیعی و زیبا بجا می‌نمایند. خود او می‌گوید: وزن و قافیه و ردیف اگر اندیشیده آید پوشال کم بهایی است که خار کنی را به کار نمی‌رود. اما اشعار نو و اشعار سپید از پر دغدغه‌ترین لحظه‌های سرودن شاعر بوده است که چهره دیگر شاعر را در این قالب به خوبی می‌بینیم که چقدر از ظرفیت‌های بیانی، زبانی، عاطفی و ... شاعر را با خود به همراه داشته است که تا بدان پایه شاعری با آن‌همه غزل‌های زیبا و دلنشین گرایش خاصی به سرودن اشعار سپید نشان می‌دهد.

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

- ۱- پیش پای برگ (برگزیده اشعار): این مجموعه شعر برگرفته و برگزیده اشعار فارسی شاعر از قالب غزل، مثنوی، رباعی، دو بیتی، نو و سپید از اواخر دهه چهل تا اوایل دهه هفتاد سالهای شاعری شیون است. ناشر: شاعر، چاپ اول بهار ۱۳۷۴.
- ۲- یک آسمان پرواز (برگزیده اشعار): این مجموعه شعر برگرفته و برگزیده اشعار فارسی شاعر از قالب غزل، رباعی، دو بیتی، شعر نو، شعر سپید از اواخر دهه چهل تا اوایل دهه هفتاد سالهای شاعری شیون است. ناشر: شاعر، چاپ اول بهار ۱۳۷۴.
- ۳- از تو برای تو: این مجموعه در برگیرنده غزل، رباعی، دو بیتی، مثنوی سروده شاعر است، به کوشش: حامد فومنی. ناشر: خجسته، چاپ اول ۱۳۷۸.
- ۴- رودخانه در بهار: این مجموعه در برگیرنده اشعار سپید شاعر همراه با مقدمه‌ای از شیون در باب دیدگاه وی از شعر و زبان شعری است، به کوشش: حامد فومنی، ناشر: خجسته، چاپ اول ۱۳۷۸.
- ۵- کوچه باغ حرف: این مجموعه در برگیرنده کلیه اشعار شاعر در قالب رباعی است که در یک کتاب گردآوری و تدوین شده است، به کوشش: حامد فومنی. ناشر: هدایت، چاپ اول ۱۳۸۲.

شعر گیلکی شیون فومنی

شیون فومنی با عنوان مردمی‌ترین شاعر گیلان در اشعار گیلکی خود از حکایت‌های فولکلوریک محلی سود بسیار برده است. زبان شعر گیلکی و بسیار ساده و روان است و این همه مدیون اصلاحات و کنایات آشنای بومی و افسانه‌ها و باورهای محلی و تأثیر محیط زیبایی گیلان و نیز تصویر اوضاع معیشتی مردم آن سامان است و از این چشم انداز از وی می‌توان به عنوان یگانه شاعر معاصر شعر گیلکی نام برد که شعرش دارای مخاطب است. قدرت در تکنیک روایت، از جمله ساختار روایت، پردازش شخصیت‌ها در توصیف و در زبان، غافلگیری گروه پردازش زبان سبک، واژگان، تصاویر و ... شعر او را در پردازش‌ها، غافلگیری روایت، توصیفات، و زبان و ساختار روایت بسیار نیرومند نموده است. به طور کلی قدرت شعر محلی شیون در سه امر نهفته است: شیوه روایت، طنز و زبان پرداخته.

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

در شعر شیون دو ویژگی دیده می‌شود: شیون با شناخت عمیق و وسیع از مردم، فرهنگ و فولکلور گیلان تشخیص داد که اشعار گیلکی خود را در قالب نوار کاست صوتی با دکمه و صدای خود ارائه دهد که در این راه، نوارهای کاست گیلکی شیون با عنوان گیله او خان زبانزد خاص و عام و مضامین سروده‌های گیلکی شیون تعیین‌کننده فضاها و قالب‌های ویژه آن‌هاست و از این نظرگاه در شعر گیلکی شیون قالب‌های متنوع اعم از منظومه، غزل، دو بیتی، مثنوی، اشعار نو و آزاد و ... به چشم می‌خورد که دلیل این مدعا آثار به یادگار مانده شیون و چاپ و نشر آثار چاپ نشده شاعر به همت و کوشش فرزند شاعر حامد فومنی است.

ارائه شش کاست نوار شعر گیلکی با صدای شاعر، سال انتشار ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۴ و ارائه هفتمین نوار کاست گیله او خان به کوشش فرزند شاعر حامد فومنی با همکاری هنرمندان گیلانی در قالب منظومه محلی نمایشی، سال انتشار فروردین ۱۳۸۲ مجموعه نوار کاست گیلکی شیون فومنی عبارتند از: گیله او خان ۱ شامل: مره نه دوندگی ترانه پرچین پهلوان ترانه کاس برار پاخاری (غزل) منظومه فوخوس درد دیل به؟ نیبه (غزل) ترانه برگ نار منظومه آقادر ترانه ماری ماری جنگل (غزل) گیله او خان ۲ شامل: مجموعه های دو بیتی گیلکی / گیله او خان ۳ شامل: غزل‌های قبله نما وطن میرزا تنگه لنگه و مخمس میزقانچی منظومه گاب / گیله او خان ۴ شامل: غزل انعام رخش و مخمس «بی بی چادری» منظومه هیچ / گیله او خان ۵ شامل: منظومه گیشه دمرده بیست دو بیتی محلی گیلکی / گیله او خان ۶ شامل: پنج غزل محلی گیلکی بیست دو بیتی محلی گیلکی / گیله او خان ۷ شامل: منظومه «گاب دگفته بازار» ترانه محلی «سل کول نی زن» (فومنی، ۱۳۸۹: ۷-۱۳)

محورهای نقد بوم‌گرا در دوبیتی‌های شیون فومنی

شیون فومنی در قالب دوبیتی‌هایش، در عناصر تشبیه مشبه به، به دفعات از عوامل و عناصر محیط زیستی بهره برده است که اهم آنها به شکل مختصر در موارد زیر آورده می‌شود:

۱- رویای شاعر از اهمیت زیستی حیوانات

شاعر گاه رویای خود را از جامعه ای بیان می‌کند که حیوانات در آن با احساس امنیت زیست کنند. در دوبیتی زیر، شاعر در بیت نخست خود را (مشبه) به آهوئی (مشبه به) مانده می‌بیند که در صحرایی فراخ بی‌هراسی از شکار شدن و شکارچیان اش، در گشت و گذر است.

سرادا آهویم شکار هی کس

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

هزارتا صحرایه امی طناب رس (گیله اوخوان ۶ - دوبیتی)

برگردان:

آهوئی رهاشده در صحرا هستیم برای هراسی از شکارشدن - [که] هزار صحرا میدان گشت و گذار ماست.

۲- سنگ خوردن درخت میوه (سنگ پرانی به سوی درخت میوه)

شاعر خود را درخت بارآوری معرفی می کند که به سنگ حسدی از روزگار مجروح است.

هوجور که خستگی نا را دواره

زمین خوری م نها اسبه سواره

اگه بشکسه نا تی سر، نوخورغم

همیشک سنگ خوری نا میوه دار (گیله اوخوان - دوبیتی)

برگردان:

همان گونه که خستگی برای عابر[ان] می ماند.

زمین خوردن هم برای سوارکاران می ماند

اگر سرم شکسته است، اندوهگین مباش

[چراکه] همیشه پرتاب سنگ، رو به سوی درختان میوه است

شاعر در این دوبیتی با نگاهی بومی نگری، هم به تفاوت طبقاتی پیاده و سواره (و با ویژگی تقابلی اسب سوار و رهگذر پیاده) اشاره دارد. هم به منظر عنادی که برای اهل فضل و هنر گشوده مانده است.

در این دوبیتی شاعر توانسته مشبه (شاعر و هنرمند و اهل فضل) را به «مشبه به» (درخت میوه و بارآور) مزین کند (البته باوجه شبه «اصابت سنگ» به طوری که می بینیم شاعر آسیب به اهل هنری را که در هر زمان می توانند با آفرینش هنری بر زیبایی بصری بیفزایند همانند سنگ زدن به درختان پر میوه و پر ثمر می دان.

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

۳- استعاره از طبیعت برای بیان مفهوم‌هایی از نقش انسان

شیون در بیت نخست دوبیتی زیر، به دو مورد استفاده از دو موجود برای القای آموزه‌ای محیط زیستی (حفظ پرنده و درخت) پرداخته است. بیان مضمون در این دو مصرع بر پایه ارزش تعلیمی اش استوار گردیده است.

مصرع نخست (پرنده):

پایزه بلبل، بشکفته بالی (بلبلی جامانده در فصل پاییز هستی [چون که] بالش

شکسته است)

شاعر با بهره گرفتن از پرنده مهاجری که بالش به زخم تیرکمانی (از سوی کودکی شیطان) یا اصابت ساچمه‌ای (از تفنگ ساچمه‌ای شکارچی) آسیب دیده و توان پرواز وی سلب شده است. اگر چه مفهوم استعاری این لفظ ترکیبی، در بهره بردن انسان است، اما فهم تعمیم یافته‌ای از آسیب‌هایی است که به لحنی دلسوزانه به مخاطب منتقل می‌شود.

مصرع دوم:

درخت خشکابوخته، برگ و خاله (گیله اوخوان دوم - دوبیتی ۳۸)

برگردان: درخت (زخم خورده‌ای) هستی که شاخ و برگت خشکیده است.

که باز هم می‌تواند ذهن مخاطب را با زخم خوردن به بدنه و شاخ و برگ درختان روایتی همدلانه داشته باشد.

این طرز تلقی همخوانی دارد با این نگاه که در میان نظریه پردازان مسأله محیط زیست طرح می‌شود، سنت‌گرایانی است که راه حل بحران را در پرداختن به معنویت و بازگشت به سنت‌های دینی و معنوی می‌دانند، از آن جمله سید حسن نصر بر این باور است که: «انسان نه تنها به انگیزه اقتصادی، بلکه به خاطر راز و رمزی که بازمانده مستقیم رابطه معنوی و روحانی روزگار قدیم در برابر طبیعت بوده است، خواهان سلطه بر طبیعت است. (نصر، ۱۳۸۷: ۱۰).

۴- شباهت وطن و ماده شیر

در ادبیات ما تشبیه وطن به مادر (ماد وطن) بسیار پر بسامد آمده است. تشبیه مادر به شیر هم کم و بیش فراوان است. اما تشبیه پیوندی بین خروشنده‌گی شیر و مادگی مادر این شعر شیون سبب قوت و

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

زیبایی شعرش شده است. وطن در مقام مشبه، توانسته وجوه صفتی ماده شیر را در مقام مشبه به دریافت کند.

وطن تی ماره، تی مار ماده شیر

شکاربانان دس، کویان اسیر

تی غیرت کو؟ مگر تی نازنین مار

جوان پیلله کوده خانه بمیره (گیله اوخوان ۵-دوبیتی ۶)

وطن مادر توست، مادرت ماده شیر است

به دست شکاربانان در کوهها اسیر است

غیرت ات کو؟ مگ نازنین مادرت

جوان بزرگ کرده که در خانه اش زندگی را به پایان برساند [بمیرد]

در این شعر پیوند ارگانیکی بین اجزای توصیفی برقرار است. پس وقتی در مصرع نخست وطن را به مادر و مادری از جنس شیرماده توصیف گر می شود، در مصرع دوم مهاجمان و کمین نشستگان، برای هجوم به وطن و تاراج وطن را به شکارچی تشبیه می کند و در پیامی تندتری به مخاطب جوان می گوید:

پس غیرت تان کجاست؟ مگر مادر تان (وطن) جوان پرورده اند که در خانه روزگارشان را سپری کند (در خانه مردن، مراد کنایه از طی کردن عمر در آرامش و به دور از جسارت های دفاع از ناموس آمده است).

۵- توصیف فاقه و فقر جامعه روستایی بر پایه اغراق شاعرانه

شاعر گاه برای توصیف فاقه و فقر جامعه روستایی به لطیف ترین توصیف محیطی از طبیعت اطراف می پردازد. در این دوبیتی از شدت بارندگی بر پایه اغراق شاعرانه اش شدت بارندگی را در دو موضع وصفی متفاوت چنین توصیف می کند:

باران می بارد به فراوانی ریگ بیابان که تشبیهی بر پایه اغراق برای بیان کثرت دانه های بارش است. در مصرع دوم رگبار بودن و به تعبیری قطر باران را (به اغراق) به نمایش می گذارد/ توصیف می کند (باین توصیف! که می شود هر دانه اش را گرفت و خود را تا ستارگان بالا کشید) در این شعر

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

آسیب شناساه ای از زیستن در محرومیت و نگرانی از باران‌های فصلی را با همهٔ بیم‌ها و تشویق‌هایش توصیف می‌کند.

در مصرع سوم به «پل بندی بر روی رودهای خروشان» مد نظر شاعر است؛ «پل‌هایی کم بند و لرزنده بدان گونه» وقتی که از رویش در حال عبور هستی، لرزان بودن و به چپ و راست متمایل شدن، پل‌های چوبی کم توان را با پوست و با تمام وجودت و گوشتت لمس می‌کردی و در مصرع چهارم شاعر از دل نگرانی از زیست‌مندی می‌گوید که در خانه‌های محقر چوبی با پوشش گاهی (کولوش) برای خیلی از مخاطبان شعرش:

وارش واره هچین ریگ بیابان

شا گیفتن، آسمان شون، تا ستاران

چهار تا تخته یه، هشت تا روبار خال

کولیشی خانیه، می دیل آویزان (گیله اوخوان پنجم - دوییتی ۸)

برگردان: باران می‌بارد به ماندهٔ ریگ‌های بیابان (فراوان)

می شود گرفت شان، روبه سمت آسمان بالا رفت تا نزدیک ستارگان (بیان قطره باران)

چهارتایی تخته است و هفت و هشت تایی چوب باریک (بیان قلت امکانات پل بندی)

خانه با کاه و کلوش پوشیده شده است و دل نگران نفوذ باران از جدارهایش.

می‌بینیم شاعر بیشترین قدرت نفوذ در مخاطب را در مصرع این دوییتی با نگرشی بوم‌گرایانه‌اش و توصیف رنج از زیستن در محیط‌های سرسبز و پرآب با رودهای جاری و خروشان اما با امکانات بسیار اندک رفاهی، که در پایان شعر، خانهٔ ناستوار و ناامن، نمونهٔ دیگری از آن فقدان‌ها و فقرهاست.

۶- یادآوری مبارزه و حق‌طلبی جنگلی‌ها با بهره جویی از توصیف طبیعت

مگر شیرینه خوابم جنگلان به؟ (گیله اوخوان پنجم - دوییتی ۹)

برگردان: مگر خواب شیرین [روزهای روزهای روز و ماههای ماه] در دل جنگل ممکن است؟

در این شعر، شاعر به شیوهٔ اسلوب معادله، به شیوایی و زیبایی این ناممکن بودن را به مخاطب (بویژه

مخاطب بومی) می‌نماید: آغوز بازی، بیچاره اشکلان به؟

برگردان: مگر گردوبازی در مرزعه‌ای پراز ساقه‌های زیر برنج ممکن است....

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

شاعر که ذهنی بومی پردازد در هر مصرع، به نشانه‌هایی از این امثله‌های بوم گرایانه فرهنگی بومی و مشاهدات صعوبت های در راه می پردازد. پس در مصرع سوم و چهارم با اظهار ناممکنی به واگویه- ای ناممکنی دیگر می پردازد:

گیرم دنیا واگرده، من نگم؛ تونره ماهی سفیدم، اشپلان به (گیله اوخوان پنجم - دوبیتی)
برگردان: گیرم که دنیا برگردد زمانه عوض شود نه، تو [پذیرفتنی هست]
(که) ماهی سفیدنر، خاویار داشته باشد؟

چون بنا به قاعده پذیرفته شده بیولوژیک تنها ماهی های ماده، خاویاری است پس وقتی شاعر می - خواهد ناممکنی را توضیح یا توجیه یا تبیین ادعایش بیاورد (مبنی برناممکن بودن خواب، شیرین در جنگل - برای مدت ها مدت به این دو مورد بسنده می کند:

الف - گردو بازی درمزرعه ای پراز ساقه های تیزبرنج

ب- خاویاری بودن ماهی نر سفید (دو ناممکن برای بیان اغراقی اش)

شیون در دوبیتی دیگری، ناممکن، پذیرفته شده را از موضع یک مبارز نهضت جنگلی، (و دریك همذات پنداری لطیف) چنین زیبا بیان می کند. (درخطاب به میزا کوچک خان بزرگ):

شیمی آواز-ه - پشت سر جفتیم/شیمی نقل مره، جنگل بخفتیم گيله اوخوان پنجم - دوبیتی
(۱۰)

برگردان: پشت سر آوازت سنگر گرفتیم، پنهان شدیم/به شنیدن نقل هایی [از قهرمانی هایت] در جنگل ها خوابیدیم.

۷- ارائه تحذیری با کنایه و طعنه

شیون که همیشه دغدغه اش حمایت از محیط زیست و پرداختن به جلوه های زیبا شناسانه طبیعت است، گاه دفعات نیز پیام اش را نه به لحن مستقیم و با صراحت که به لحن کنایی و غیرمستقیم بیان می کند، این دوبیتی نیز به این ارزش لفظی شکل پذیرفته است:

بیدین پوتاراگود تی واجا وردا

خوره «کفتال ه شال» خرس ه بمردا

هنه د - مفت خوره شانامه آخر

بره بوران خوامره «باد با وردا» (گیله اوخوان پنجم - دوبیتی ۱۲)

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

بین! غذای نیم خورده را مورچه‌ها دوره کرده اند
 [و] شغال پیر در حال خوردن یک خرس مرده است
 همین است دیگر [وجز این نیست] آخر شاهنامه مفتخورها
 باد توفنده و توفان، باد آورده‌ها را می‌برد

شیون با اینکه مضمونی متداول و معمولی را محور این دوبیتی کرده است، اما توانسته با ارسال مثل-های بوم گرای محلی و فرهنگی گیلان بهره گرفته، مضمون را چنان پرورده که مقبول مخاطب بومی اش باشد.

مهم این است که دریابیم شاعر ذهنیتی متعارف (شاید نیز متفاوت) از فعل و انفعالات محیطی جامعه اش دارد. اینکه می‌بینیم در ذهن شاعر چه می‌گذرد تا به آلودگی محیطی و جمع آمدن سوسک و مگس و پیروی و ناگزیری در پذیرش‌های نامحتمل و مثل استیصال دریافتن غذا (خود نوعی «واجب ورده» و نیم خورده است.

توجه به سالم‌سازی محیطی به جز از زباله اندوزی و آلودگی معبر همچنان دغدغه شاعر است: «بی توجهی به پاکیزگی محیطی» که منشاء این آلودگی‌هایی از نوع افزودن سوسک، ساس و حشرات دیگر است. شاعر منشاء این آلودگی‌ها را در تنبلی زنانه و صرف وقت و انرژی در همسایه نشینی و صحبت‌های بی سر و ته بافتن می‌داند:

شیمه گرده کله، قیلان ه خوبه/غلام گردش تلار، ایوان خوبه/فوجه لشک و لور، کاران به صحرا
 /کاله گب، ساس دبو خانانه خوبه /دورهم نشینی تان، برای قلیان کشی خوبه (گیله اوخوان پنجم
 - دوبیتی ۱۳)

برای مصرع دوم که تفضل اش، توضیحی در خصوص معماری نوعی خانه اربابی بوده که در طبقه دوم خانه اربابی گردشگاهی دور تا دور طبقه دوم که معمولا تلار/تالار نامیده می‌شد، غلامانی دور تا دور تالار بالاخانه‌ای، را برای حراست و خدمت، گشت می‌زند، شاعر در نگاهی تقابلی منظرش را در دو مصرع متناظر می‌کند.

الف- حلقه زدنی محدود و کوچک برای خانواده محروم رعیت آنقدر کوچک که معمولا "برای کشیدن قلیان حلقه کوچکش ایجاد می‌کردند (به مراد نشین فقیرانه در حلقه‌ای محقر)

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

ب- متقابلا در مصرع دوم حلقه‌ای به بزرگی دور تا دور طبقه دوم ساختمان اشرافی (غلام گردشی) که غلامان و خدمتگزارانی شبانه روز گرد تا گردش چرخ می‌زنند و خدمت می‌کنند. مصرع سوم و چهارم که مراد ما از دقت زیست محیطی شاعراست به درستی دلالت دارد بر بی‌توجهی و لابلایی گری و تنبلی در نظافت منزل که باعث مجمع ساس و سوسک در منزل می‌شود: انبوهی کارهایی «پاکیزگی بر زمین مانده» و نتیجه‌گیری شاعر، باز هم به شیوه اسلوب معادله است که به ارسال زیبایی تبدیل شده است. «صحبت‌هایی بی سرو ته برزنده خانه‌های ساس پرورده است» مراد سلبی از بیان ایجابی این متن یعنی در منزلی که زن خانه دارش روزانه با همسایگان بنشیند و حرف‌های بی سر و ته نقل کند انباشته از ساس و سوسک است.

۸- تکیه بر باور بومی مهمان‌خواهی (پروراندن باور بومی با تکیه خبر خوب رسیدن مهمان)

گیلانی‌های کهن، باور داشتن که اگر مرغ و جوجه در حیاط بزرگ منزل به شکل گروهی و همه با هم سرو صدا کنند، حتما فردا مهمان می‌رسد. عموما این باور مثبت بوده و در طول سده‌ها مردم رسیدن مهمان را خوش‌یمن با شکون همراه می‌دانستند. از دیدن مهمانان رسیده از راه، مهمانانی که از راه‌های دور رسیده‌اند را پرشعف و پرلطف می‌دانستند (چون همیشه مهمان از خویشان و نزدیکان بوده و به منزله دیدار یا رعایت بودند)...

شیون اما در این شعر با نگره‌ای، متفاوت نداری و شرم و آبروداری، در تاروپود این باور و در قالب این دوبیتی نشانده تا بارنج روزگار خود همراه شود:

چوپه چوپه درید مرغان به صحرا/رمه لشکر، یقین، «مهمان» فردا/اگر خجالتی، فردا بمردم

بخوان می‌قبره سر، «الحمدالله» (گیله اوخوان پنجم - دوبیتی ۱۷)

مصرع نخست: مرغ و جوجه در محوطه منزل به شکل هماهنگ و همزمان سر و صدا و زمزمه‌گر شوند

مصرع دوم: (رمه لشکر به مراد گروهی آمدن) به یقین (بی تردید) یک لشکر بزرگ مهمان از راه خواهند رسید.

(رمه معدودی برای احشام است و لشکر گروه بزرگی برای سربازان و جنگاوران

شیون برای عمق بخشی مفهوم به خلق ترکیب زیبا دست یازیده است)

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

مصراع سوم: اگر از شدت خجالت و شرم فردا مردم (فردا در این مصراع فردای موعود است نه فردای تقویمی روزشمار که در مصراع دوم آمده است و به نوعی رایحه جناس تامی را برای مخاطب هنر اندیش دارد)

مصراع چهارم: سر قبر بخوان « الحمد لله » در این مصراع نیز عبارت قرآنی الحمد لله به دو قاعده معنایی حضور دارد.

الف) قرائت سوره « الحمد » یا فاتحه مطابق عرف و شریعت

ب) کارکرد عبارت « الحمد لله » به قاعده شکرگزاری به این معنا که شکر خدا که مردم و از این همه خجالت‌های همیشگی نجات یافته‌ام.

۹) کارگر استعاری با بهره‌جویی از عوامل زیست محیطی با رویکردی اجتماعی و به لحنی اعتراضی

لیسه شاخانه میوه چنن دری تو

بگفته داره مرگه دئن دری تو

اگه راس گی دکف مردانه میدان

دوسته شاله راکه زئن دری تو (گیله اوخوان - دوییتی ۱۹)

(داری از شاخه‌های آویخته میوه می‌چینی - داری مرگ درخت افتاده را تماشا می‌کنی - اگر راست می‌گویی مرد و مردانه به میدان در آی - - شغال دست و پا بسته را زیر ضربه چوب گرفته‌ا).

شیون در این شعر با بهره‌جویی از استعاره‌هایی که بر پهنه اجتماعی بومی حضور دارد، به پرورش ذهنی شعری پرداخته که مضمونش نوعی هماورد طلبی و رجزخوانی پهلوانانه است. شاعر در هر مصراع این دوییتی خود را به یکی از مظاهر طبیعت تشبیه می‌کند تا با مشبه‌به‌هایی بسیار متفاوت با بهره‌گرفتن از نظرگاه بومی نگر خود به استعاره‌گزینی پردازد. پس در مصراع نخست خود را به سرشاخه‌های آویخته‌ای پر از میوه تشبیه می‌کند - در مصراع دوم به میرایی درختی افتاده بر خاک - در مصراع سوم و چهارم به زیر ضربات چوب گرفتن شغالی دست و پا بسته تا به ارسال پیامی بسیار زیبا و بدیع و متفاوت دست یازد - به ویژه اعزازی که برای شغال به قیاس «شیر در بند» خلق می‌کند که مضاعف بر همه ارزش‌های حمایت‌زیستی‌اش را از این حیوان محروم مانده از محبت جماعت

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

بومی نشان داده است. (در این حرمت گزینی به خاطره‌ای از منظر شغال در شازده کوچولو افتادم که طبیعت معصومانه‌ای را برایش آفریده است).

۱۰) تسلیم شدن در مقابل آسیب‌ها و عوارض محیط زیستی

در این دوبیتی دو گونه تسلیم شدن در مقابل عوارض طبیعی و محیط زیستی شمرده شده است. در بیت اول اشاره به تخم افشانی کشاورزان در باغ برای پرورش مثلاً بوته خیار، خربزه، کدو، باقلا و لوبیا.

شاعر در این مسیر دو گونه آسیب را مانند دو لبه قیچی می‌بیند که از دو سو (بالا و از آسمان: کلاغی - پایین و از دل زمین ملخ به باغ شخم زده بذرافشانی شده که کلاغ بر بالای درختان همجوار نشسته و با خیزی هجوم آورده و بانوک زدن به دل خاک نرم، دانه‌ها را از دل خاک در آورده و می‌برد - موقعی که (آن تعداد) از دانه‌های باقیمانده در خاک نیش زده و ریشه جوانه داده اند توسط ملخ جویده و خشکیده و نابود می‌شوند. پس بیت نخست این دوبیتی میان حسرتی پرسوز است: (با ذکر این توضیح ادعایی که تصور نکنید زورم به کلاغ نمی‌رسد [می‌رسد]:

نه اینکه فانرسه می زور کلاغه

ملخ پوره، امی بی بلته باغه

برگردان: نه اینکه [تصور کنید] زورم به کلاغ نمی‌رسد - ملخ پر کرده باغ بی در و پیکر

ما را

«بی بلته باغ» لفظی و عبارتی کنایی است به مراد بیان اینکه ملخ است و از من کشاورز کاری ساخته نیست و گرنه هیچ ملخی از در و دروازه‌ای وارد منزل نمی‌شود. ملخ در خاک زیست می‌کند و منظور بومی بودن، که آسیب از خودی‌ها به آدمی می‌رسد، نه از اغیار و بیگانه یعنی دشمن ما خانگی است.

در توضیح جامعه‌نگر اینکه: وقتی شاعر می‌نویسد «امی بی بلته باغ» باغ بی در و دروازه‌ما، مرادش به همه اقشار کشاورز است. منظری دلسوزانه و جامعه‌نگر به خود و به محیط اطراف و تمامی آنان که باغی شخم می‌زنند، دانه‌ای در خاک می‌کنند، و امید بهره‌وری و محصول از زمین و حاصل از تلاش خود دارند.

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

شاعر در بیت دوم به یاسی تسلیم جبر طبیعت شده و با بهره‌جویی از امثله و کنایه‌های لفظی این تسلیم و این یأس بزرگ را به مخاطب گیلانی خود که (عموما زخم خورده این آسیب محیطی است) منتقل می‌کند:

هسه که جوره می سگک، گورگه امرا

چره شب، پول بدم نفته چراغه (گیله اوخان دوم - دوبیتی ۱۷)

(مصرع سوم - حالا که سگ خانگی و گرگ [حمله کننده] همراه همرائی شده‌اند (بیان کنایی با بهره بردن از ضرب المثل بومی، و گرگنه (سگ و گرگ) در این غارتگری بی نقش نیستند. مصرع چهارم - پس چرا دیگر پول نفت و چراغ بدهم برای حراست از اطراف منزلم (این بیت درعین حال که بیانی کنایی در راستای تکمیل شدن معنایی بیت نخست است، بیانی حقیقی برای آسیب دیدن دیگری است از هجوم شبانه شغال و گرگ به لانه مرغ روستائیان اتفاق می‌افتد).

۱۱- معرفی آسیب‌هایی از محیط زیست در قالب خاطره‌های دوران طفولیت و

کودکی

شاعر گاه در بیان مصرع‌ها و ابیاتی از خاطرات دوران کودکی خود، پرده از گوشه‌هایی محیط زیستی انسان در همجواری عوامل محیطی را بر می‌شمارد.

الف - موش خاکی که با حفر دالان‌هایی در زیر اتاق‌ها خود را به انبان و انبار قوت سالانه کشاورزان رسانده و مقادیری از محصول سالانه کشاورزان را غارت می‌کردند، شاعر در این مصرع در هیأت کودکی که واکنش عاطفی داشته، در مقابل شنیده‌های بزرگان خانواده از آسیبی که این موش‌های خانگی به قوت سالیانه‌شان می‌زند، توجه دارد. پس سوراخ موش‌ها را با لوله چوب‌های باریک و نوک تیز مسدود می‌کند تا موش خاکی‌ها به انبان خانواده هجوم نیاورند.

ایته لوله چئیم از لوله پرده

کودیم ایوانه «گرزه خوله» ویران (گیله اوخوان دوم - دوبیتی ۲۲)

برگردان:

مصرع سوم - یک لوله چوبی برمی‌داشتم از «پرچین لوله» حیاط خانه

مصرع چهارم - سوراخ‌های موش خاکی‌ها را ویران می‌کردم

در بیشتر دوبیتی‌ها دو منظر و دو دیدگاه و دو روایت همسو یا گاه موازی هم دیده می‌شود.

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

اینکه خاطره فردی شاعر به جمع بیان می‌شود، نشان‌دهنده آن است. این شیوه عمل کردن و مرور این چنین خاطره را مشترک نونهالان آن روزگار در خانوارهای روستایی و «نیمه روستایی» می‌بینم.

۱۲ - دو روایت همسو با شکار در طبیعت

در این دوبیتی شیون به شیوه‌ای موازی، دو منظر و دو دیدگاه از شکار شدن ماهی توسط مرغ ماهیخوار و ... مرغابی توسط شکارچیان سنگر نشین، (انسان) را به نمایش گذاشته است. بر این اساس شاعر در بیت نخست به سفر مرغابی و شکار ماهی به وسیله مرغ ماهیخوار می‌پردازد.

جه دریا، شب بوشو مرغابی امره

کولی غار، غار کونه، بی تابی امره (گیله اوخوان دوم - دوبیتی ۲۷)

برگردان:

مصراع نخست: از [قصه] دریا [گفتنی این است که] شب اش با [پرواز و آواز] مرغابی گذشته است.

مصراع دوم: مرغ ماهیخوار، بی‌تابانه غار غار می‌کند (که رعایت وزن از تکرار غار غار به یک غار بسنده است) و غار دوم، تلفظ بومی قهر است که (قار) گفته می‌شود.

بیت دوم: نما کومه کنار، نیشتم پریشان

تفنگ پور دارم، بی‌خوابی امرا (گیله اوخوان دوم - دوبیتی ۲۷)

توضیح (۱) نما کومه: کومه‌ای و بر پاساختن در آبیگری و رها کردن چند اردک در آبیگیر (شبانه) که باعث می‌شود تا مرغابیان مهاجر در پرواز آن آبیگیر دست ساز را برای فرود انتخاب می‌کنند و به این طریق در دام طرح ریخته شده شکارچی تمام شب را در کومه به انتظار نشسته با شلیک تفنگ - های ساچمه‌ای تا پرندگان مهاجر را شکار کنند.

برگردان:

کنار «نما کومه»، پریشان و [چشم انتظار] نشسته ام

با تفنگی پر [دردست] و [چشمان] پر از بی‌خوابی

توضیح (۳) با اینکه هیچ از سابقه شکار و دوستداری شکار کردن شیون نشنیده‌ام، پس بیشتر به نظر می‌رسد بیان این مضمون در شعر شیون بیشتر اعتراض به این «ناامنی پرواز برای مرغابیان» بوده باشد تا تحسین و تحبیب شکار مرغابیان.

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

۱۳- صیادی ماهیان کوچک رودخانه ای (کولی)

شیون دری ک اوج مثال زدنی موردی از نمونه‌های مرگ جانداران محیط زیست را به شیوه‌ای همدلانه (و از آن بیشتر) دلسوزانه به مخاطب می‌نمایاند.

وی می‌خواهد به مخاطب نشان دهد که صید ماهیان کوچک در افزایش نابودی، بدون کنشی همراه است. تحمل مرگی که با تورگستری زخمهای زیستی‌شان را عمیق می‌کند. شاعر مرگشان را به شیوه‌ی اسلوب معادله ناکام مردن معرفی می‌کند. اسلوب معادله‌ای که در دو مصرع نخست این دوبیتی به درستی معرفی می‌شود:

کولی ره ، آبان ه ، سر دام خفته

هزار کس ، قبره جیر ناکام خفته (گیله اوخوان دوم - دوبیتی ۴۱)

برگردان: برای کولی (ماهی کوچک) برروی آب ها دام خوابیده است .

هزاران کس [اینچینی] به زیر خاک ها ناکام خفته است

به این طریق شاعر نه تنها ناخرسندی خود را به زبانی رسا اعلام می‌کند، بلکه با بالا گرفتن پرچم دفاع از زیست موجود است. کوچک در طبیعت، به گونه‌ای مضمرا انزجار خود را از این ناروایی بسیار معمول نشان می‌دهد.

من خود نیز این رنج مضاعف بر محیط زیست را در شعری به مدافعه شعری نیمایی سروده شده به تاریخ اسفند ماه سال ۱۳۵۸ (باعنوان سالی زن) «سالی» توری است مخصوص ماهیگیری که ماهیگیری در دست می‌گیرد و با باز کردن پره‌هایش روی میج دست چپ خود، به مهارتی خاص رو به سمتی که احتمال تجمع ماهیان کوچک رودخانه‌ای را می‌دهد به شکل گسترانده شده‌ای، پرتاب می‌کند به گونه‌ای که تور به اندازه‌ای گسترده‌گی تمامی شعاعش باز می‌شود و بر سطح رودخانه فرود می‌آید و با سرب‌هایی که بر همه قسمت‌های پرده تور تعبیه کرده‌اند، تور به سمت عمق رودخانه فرو می‌رود و در هر پرتاب تور بین دو، سه تا بیشتر از این ماهیان کوچک در دام اسیر می‌مانند و صیاد با هربار بالا کشیدن تور در فصل مساعدت سال چند ماهی کوچک رودخانه‌ای صید می‌کند.

این نگرش همسو با نگاه همه منتقدان بوم گراست که با حسی قوی در مورد تهدیدهای محیط زیست طبیعی سخن می‌گویند که از جانب سطوح جمعیت انسانی و توسعه نامحدود فناوری بر طبیعت

نقد دوبیتی های گیلکی شیون فومنی بر اساس نقد بوم گرا

تحلیل می شود و نتایج بوم شناختی آن و ایدئولوژی هایی که خصومت و دشمنی با محیط زیست - گرایبی را مطرح می کنند. (گرارد، ۲۰۱۱).

نتیجه گیری

در این پژوهش، برخی از دغدغه های بوم گرایان در دوبیتی های گیلکی شیون فومنی نمایانده شد. از جمله این دغدغه های محیط زیستی، مرگ زیستمدان کوچک در طبیعت است. موجوداتی که هنوز نه طریق دفاع آموخته، نه قدرت دفاع از موجودیت خویش را دارند. شیون به گونه ای استعاری این فضا را غیرمستقیم به مخاطبان اشعار خویش القا می کند. همان هدفی که نظریه پردازان نقد بوم گرا بر آن پای می فشارند.

از سویی دیگر، شیون با آوردن تشبیهات در بستر واژگان بومی، نه تنها ناخرسندی خود را از تخریب محیط زیست و اختصاصات اقلیمی خویش، به زبانی رسا اعلام می کند، بلکه با بالاگرفتن پرچم دفاع از طبیعت، به گونه ای مضمرا انزجار خود را از این ناروایی بسیار معمول، نشان می دهد. همچنین در این پژوهش نشان داده شد که شاعر با ذهن بومی پردازش در هر مصرع، به نشانه هایی از بیان امثله های بوم گرایانه و پدیداری فرهنگی بومی و مشاهدات صعوبت های راه در حفاظت از محیط زیست در دنیای معاصر می پردازد.

منابع و مآخذ

الف) کتابها

پارساپور، زهرا. (۱۳۹۲ الف). **نقد بومگرا؛ ادبیات و محیط زیست**، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

----- (ب). (۱۳۹۲). **درباره نقد بومگرا**، مترجمان عبدالله نوروزی، حسین فتحعلی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

فومنی، شیون. (۱۳۵۷ تا ۱۳۶۴). گیله اوخوان ۱-۶، به کوشش حامد فومنی، رشت.

----- (۱۳۸۹). خیاله کرده گیج (پرسه خیال)، به کوشش و پژوهش حامد فومنی، رشت: نشر ثالث.

نصر، سید حسن (۱۳۸۷)، انسان و طبیعت (بحران معنوی انسان متجدد)، چ. چهارم، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی

مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی نقد و نظریه ادبی

ب) مقالات

پارساپور، زهرا (۱۳۹۱)، «نقد بوم‌گرا؛ درآمدی بر بوم‌نقد»، **فصل‌نامه نقد ادبی**، ش. ۱۹، صص. ۲۶-۸.

عمارتی مقدم، داوود (۱۳۸۷)، «اکوکریتیسیم»، **فصل‌نامه نقد ادبی**، ش. ۴، صص. ۲۰۶-۱۹۵.
 مودودی، محمدناصر (۱۳۹۰)، «بوم‌نقد، جنبشی میان‌رشته‌ای بین دو حوزه محیط زیست و ادبیات»،
کتاب ماه علوم و فنون، ش. ۹، صص. ۱۸-۱۲.

ج) منابع لاتین

Garrard, Greg (۲۰۱۱), "Eco-Criticism", The Encyclopedia of Literary and Cultural Theory, Edited by Michael Ryan, Wiley Blackwell Publishing.
 Bressler, Charles (۲۰۱۱), Literary Criticism, An Introduction to Theory and Practice, ۵th edition, London: Longman.